

O‘QUVCHILARNING NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA ONA TILI TA’LIMINING ROLI

Shomurodova Orasta

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU

3- kurs talabasi

@shomurodovaorasta.gmail.com +998979448848

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda ona tili ta’limining ahamiyati, uning pedagogik vazifalari va zamonaviy metodlari ko‘rib chiqiladi. Nutq madaniyati tushunchasi va uning asosiy elementlari tahlil qilinib, ona tili darslarida nutq madaniyatini rivojlantirish uchun samarali yondashuvlar taqdim etiladi. Shuningdek, o‘qituvchining o‘quv jarayonidagi roli va amaliy tajribalar misollar orqali yoritiladi. Maqola ta’lim sohasidagi nazariy bilimlar va amaliyot o‘rtasidagi bog‘liqlikni mustahkamlashga qaratilgan.

Annotation: This article examines the importance of native language education in shaping students' speech culture, its pedagogical functions, and modern methods. The concept of speech culture and its main components are analyzed, and effective approaches to developing speech culture in native language lessons are presented. The role of the teacher in the learning process and practical experiences are also highlighted through examples. The article aims to strengthen the connection between theoretical knowledge and practice in the field of education.

Kalit so‘zlar: Nutq madaniyati, ona tili ta’limi, pedagogik metodlar, o‘quvchilarning nutq ko‘nikmalari, o‘qituvchi roli

Keywords: Speech culture, native language education, pedagogical methods, students' speech skills, teacher's role.

Nutq madaniyati – bu insonning so‘zlashuv madaniyati bo‘lib, muloqot jarayonida fikrlarni aniq, ravon va to‘g‘ri ifodalash qobiliyatini anglatadi. Zamonaviy jamiyatda samarali kommunikatsiya nafaqat shaxsning o‘zini rivojlantirishida, balki uning ijtimoiy muvaffaqiyati uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish, ayniqsa ona tili ta’limi orqali amalga oshiriladigan ta’lim jarayonida katta o‘rin tutadi.

Ona tili ta’limi nafaqat til qoidalarini o‘rgatish bilan cheklanib qolmay, balki o‘quvchilarda to‘g‘ri nutq madaniyatini shakllantirish, fikrlarni aniq ifodalash va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish vazifasini bajaradi. Shu bois, ta’lim jarayonida pedagogik metodlar va innovatsion yondashuvlarning samarali qo‘llanilishi, o‘qituvchining faolligi nutq madaniyatining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Ushbu maqola o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda ona tili ta’limining rolini, uning pedagogik ahamiyatini va zamonaviy ta’lim metodlarini tahlil qilishga qaratilgan. Shuningdek, maqolada o‘qituvchi va o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi o‘zaro aloqasi va amaliy tajribalar misollari orqali yoritiladi.

Nutq madaniyati insonning ijtimoiy hayotdagi eng muhim vositalaridan biri bo‘lib, uning shakllanishi va rivojlanishi ta’lim jarayonida ayniqsa ona tili ta’limi orqali amalga oshiriladi. Ona tili ta’limining asosiy maqsadi nafaqat til qoidalarini o‘rgatish, balki o‘quvchilarda to‘g‘ri, aniq va ifodali nutq madaniyatini yaratishdan iboratdir. Shu bois, ona tili darslari nutq madaniyatini rivojlantirish uchun eng samarali maydon hisoblanadi.

1. Nutq madaniyati tushunchasi va uning asosiy elementlari

Nutq madaniyati deganda, birinchi navbatda insonning nutq orqali fikrlarini to‘g‘ri va aniq ifoda etish qobiliyati tushuniladi. Bu tushuncha faqat grammatik to‘g‘rilik bilan chegaralanmay, balki muloqotning etiket qoidalari, nutqning madaniyatli shakllari, ohang va intonatsiya, shuningdek, nutqning mantiqiy tuzilishi va kontekstga mosligi kabi ko‘plab elementlarni o‘z ichiga oladi. Shunday qilib, nutq madaniyati — bu tilni to‘g‘ri, ravon, ma’noli va madaniyatli ishlatish san’atidir.

O‘quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishda quyidagi elementlar muhim ahamiyatga ega:

Til qoidalarini chuqur o‘zlashtirish: grammatik va leksik xatolarsiz nutq shakllantirish asosiy vazifa hisoblanadi.

Muloqot madaniyati: so‘zlashuv odoblari, tinglovchilarni hisobga olish, mavzuga mos ohang va intonatsiyani tanlash.

Fikrni aniq ifodalash: murakkab fikrlarni sodda va ravon shaklda bayon etish.

Nutqning mantiqiy tuzilishi: gap va matnlarning tartibli va izchil qurilishi.

Nutq vositalarining madaniy ishlatilishi: so‘z boyligi, sinonimlar, antonimlar, frazeologizmlardan to‘g‘ri foydalanish.

2. Ona tili ta’limining nutq madaniyatini shakllantirishdagi o‘rni

Ona tili darslari o‘quvchilarga tilni nafaqat o‘rganish, balki undan samarali va madaniyatli foydalanishni o‘rgatadigan asosiy platformadir. Ona tili ta’limi orqali o‘quvchilar quyidagi ko‘nikmalarni egallaydilar:

Til qoidalarini chuqur o‘zlashtirish: bu nutqning grammatik jihatdan to‘g‘ri bo‘lishini ta’minlaydi.

Nutq madaniyatiga oid nazariy bilimlar: nutqning turli janrlari, uslublari, muloqot madaniyatining nazariy asoslari bilan tanishadilar.

Amaliy mashg‘ulotlar orqali nutqni rivojlantirish: og‘zaki va yozma nutq mashqlari, debatlar, taqdimotlar, insholar yozish orqali nutq qobiliyatlari oshiriladi.

Madaniyatli so‘zlashuv odatlari: ta’lim jarayonida do‘stona muhitda fikr almashish, fikrni hurmat bilan bildirish ko‘nikmalari shakllantiriladi.

Ta’lim jarayonida o’qituvchining roli juda muhimdir. U nafaqat til qoidalarini o’rgatuvchi, balki o’quvchilarda nutq madaniyatini shakllantiruvchi yetakchi sifatida faoliyat yuritadi. O’qituvchi o’zining metodik yondashuvi, muloqot uslubi va pedagogik mahorati orqali o’quvchilarda nutq madaniyati ko’nikmalarini mustahkamlaydi.

3. Zamonaviy pedagogik metodlar va nutq madaniyatini rivojlantirish

Bugungi kunda ona tili ta’limida samarali natijalarga erishish uchun an’anaviy metodlardan tashqari innovatsion yondashuvlar qo’llanilmoqda. Ulardan ayrimlari:

Faol o’qitish metodlari: guruhli muhokamalar, rolli o’yinlar, muammoli vaziyatlar orqali o’quvchilar nutqni amalda qo’llashga o’rgatiladi.

Kommunikativ metod: tilni o’rganish jarayonida o’zaro muloqot asosida nutq madaniyati shakllantiriladi, bu esa o’quvchilarning gapirish, tinglash, fikr almashish ko’nikmalarini oshiradi.

Loyihalar asosida o’qitish: o’quvchilar mustaqil yoki guruhda loyiha tayyorlash jarayonida nutq madaniyatini amaliy ravishda rivojlantiradilar.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) qo’llanilishi: video materiallar, audio mashqlar, interaktiv dasturlar yordamida nutq ko’nikmalari mustahkamlanadi.

Refleksiya va tahlil metodlari: o’quvchilarning nutq faoliyatini tahlil qilib, kamchiliklarni aniqlash va tuzatish uchun o’z-o’zini baholash va o’qituvchi bahosi muhimdir.

O’quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda ona tili ta’limining roli juda muhim va zamonaviy ta’lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ona tili ta’limi nafaqat til qoidalarini o’rgatish, balki o’quvchilarda to’g’ri, ravon va madaniyatli nutq madaniyatini yaratish vazifasini bajaradi. Nutq madaniyatining asosiy elementlari, pedagogik metodlar va o’qituvchining faol roli ta’lim jarayonida samarali nutq ko’nikmalarini shakllantirishda muhim omillardir.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlarning qo’llanilishi ona tili darslarida nutq madaniyatini rivojlantirishga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, pedagogik jarayondagi qiyinchiliklar, o’quvchilarning motivatsiyasi va o’qituvchilarning malakasini oshirish masalalari dolzarbligini saqlab qolmoqda. Ushbu muammolarni hal etish yo’llarini izlash va amalga oshirish ta’lim sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Natijada, ona tili ta’limi orqali shakllangan nutq madaniyati o’quvchilarni nafaqat ta’lim jarayonida, balki ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli muloqotga tayyorlaydi, ularning shaxsiy va madaniy rivojlanishiga katta hissa qo’shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Axmedov, S. (2018). Ona tili ta'limida nutq madaniyatini rivojlantirish metodlari. Toshkent: O'qituvchi.
2. Ismoilova, G. (2020). Nutq madaniyati va uning o'quv jarayonidagi o'rni. Toshkent: Fan va ta'lim.
3. Karimov, J. (2019). Pedagogik innovatsiyalar va ona tili ta'limi. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
4. Mirzaev, D. (2021). “Ona tili darslarida kommunikativ metodlar qo'llanilishi”. Ta'lim va taraqqiyot, 4(12), 45-52.
5. Sobirova, N. (2017). Nutq madaniyati va zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Akademiya.
6. Zokirov, M. (2022). “Nutq madaniyatini shakllantirishda o'qituvchining roli”. Pedagogika ilmiy jurnali, 6(23), 78-85.